

**ARAP BİRLİĞİ'NİN HAYAL KIRIKLIĞI:
LİBYA'NIN MİSİR İLE İLİŞKİLERİNDE SİYASİ PRAGMATİZM
(1992 – 99)***

Dr. Yehudit RONEN*

The unity of the Arab world once was the most brilliant idea of the Middle East. However both practical and theoretical reasons contributed the failure of this idealism. Ronen in the following article dealing specifically with the Libya-Egypt relations tries to depict the deep frustration over the issue of unity in the Arab world.

L 988 yılında İskoçya-Lockerbie üstlerinde Pan American uçağında gerçekleşen patlamadan sorumlu tutulan ve en çok aranan iki vatandaşını Libya, nihayet 1999 baharında Hollanda'ya teslim etmiştir. Libya'nın bu hareketini, ilki 1992 Nisan'ında uygulanan, Birleşmiş Milletler'in ABD ve İngiltere'nin yargılama hakkı bulunan iki zanlıyı iade etmesi için Trablus'u zorlamak amacıyla uyguladığı müeyyidelerin derhal askıya alınması izlemiştir. Nihayet, dahil olan tüm taraflar, zanlıların tarafsız bir üçüncü ülke olan Hollanda'ya, yargılanmak üzere iadesi üzerinde uzlaşmaya varmışlardır.¹

1992 yılında Libya'ya müeyyidelerin uygulanması, Libya üzerinde iç ve dış baskı yaratmıştır. Giderek artan sorunlarla karşı karşıya kalan Trablus, genel olarak Arap dünyasının ve özellikle Mısır'ın destek vereceğini ve nihayetinde Trablus'u bu krizden kurtaracağını, ya da en azından uğradığı zararı azaltacağını ummuştur. Dahası, Mısır'ın da dahil olduğu, Libya basınının tabiriyle 'hain' Arap Dünyası, BM müeyyidelerine sıkı sıkıya itaat ederek, Libya'ya emperyalist batının baskılarına karşı destek çıkmayı başaramaması, Libya için acı bir hayal kırıklığı olmuştur.

Muammer El – Kaddafi, pan-Arap birliği bayrağının dalgalanması ve Arap Dünyasının ortak çıkarlarının sağlanması yönünde kendini

* Bu makale Avrupa Araştırmaları Masası Asistanları Deniz Altınbaş ve Başak Kale tarafından tercüme edilmiştir.

** Libya ve Magrep uzmanı, Tel Aviv Üniversitesi Moshe Dayan Orta Doğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi ve Bar-Ilan Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü öğretim üyesi

¹ Lockerbie Anlaşmazlığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yehudit Ronen, "Libya" in *The Middle East Contemporary Survey*, 1992-97, ed. Separately by Ami Ayalon and Bruce Maddy – Weitzman (Boulder, Colorado: The Westview Press) 1995-2000, volumes xvi-xxi; Robert Waller, "The Lockerbie Endgame", *The Journal of North African Studies*, vol.1, no.1, Summer 1996, pp. 73-94.

adamasına karşın Arap Dünyası'nın ihanetine uğradığını devamlı olarak belirtmiştir.

Kaddafi için en büyük hüsrân Mısır'ın müeyyidelere itaat etmesi olmuştur. Kaddafi, en zor zamanında Libya'ya ihanet ettiği için Arap Dünyası'na insafsızca saldırırken, Washington'a yakınlığı ile Libya'yı müeyyidelerin baskısından kurtaracağını umarak Mısır'a karşı kararsız bir tavır takınmıştır.

Bu makale Lockerbie anlaşmazlığı (1992-1999) sırasında Libya'nın Mısır ile ilişkilerinin kronolojisini izlemek suretiyle BM müeyyidelerinin Trablus ve Kahire arasındaki hassas ve karmaşık ilişkileri yeniden şekillendirme konusundaki rolünü inceleyecektir.² Bu çalışmada üzerinde durulan yedi yıllık bölüm Kaddafi rejimi ile Mısır arasındaki 30 yıllık ilişkinin sadece bir dönemini kapsamaktadır. Bu dönem, Libya'nın dış işlerinde eşi benzeri olmayan, en ilginç dönemdir.

Libya'nın Mısır ile Yakınlaşma Çabaları

Trablus, Kahire'nin Nisan 1992'deki BM müeyyidelerine itaati karşısında şiddetli bir hayal kırıklığı yaşamıştı, çünkü Kahire'nin ambargo altındaki Libya ile hava bağlantılarını koparmayacağını sanıyordu.³ Trablus'un şiddet ve utandırılmaları, sonunda bir dizi tehditkâr sözlü saldırılar ve somut cezalandırıcı müeyyidelerle aksedilmiştir. Libya, bir yıl önce Mısır'a karşı dostluk hareketlerinin bir jesti olarak askerlerini çekmiş olduğu Masa'id sınırında sıkı kontrol uygulamaya başlamıştır. Ayrıca Libya, Mısır'dan gelen mallara tek taraflı bir gümrük vergisi uygulamaya başlamış ve Mısır'lı işçilerin para havalelerini durdurmuştur. Libya'nın Mısır'a bundan sonraki saldırısı, Mısır'ın İsrail'e Kahire havaalanını devamlı bir üs olarak kullanmasına izin vermesi sonucu olmuştur.⁴ Hüsnü Mübarek, Ağustos 1992'de alelacele Libya'ya giderek, iki Libya'lı zanlının ABD veya İngiltere yargısına teslim edilmesi için meslektaşını ikna etmek amacıyla boş yere bir son dakika çabası göstermiştir.

Lockerbie anlaşmazlığı ikinci yılına girerken, Libya'nın Arap ülkeleri tarafından ihanete uğradığı duygusu daha da kuvvetlenmiştir. Mısır'ın da müeyyidelere itaat etmesine rağmen, bu itaat BM'nin baskıcı

² 1990'ların başlarına kadar Libya'nın Mısır ile ilişkileri konusunda genel bilgi için bkz. Yehudit Ronen ve Haim Shaked, "Simmering Tension: Libyan-Egyptian Relations", in *Conflict Management in the Middle East*, eds. Gabriel Ben-Dor and David Dewitt (Massachusetts/Toronto:Lexington Books), 1987, pp. 113-28.

³ *Al-Hawadith* (London, weekly), 5 March 1992, Libya Dışişleri Bakanı İbrahim Bishari ile röportaj.

⁴ *Al-Dawliyya*, (Paris, weekly), 18 May; *Al-Ahali*, (Cairo, weekly), 17 June and *Al-Musawwar*, (Cairo, weekly), 24 July and Middle East News Agency (MENA,Cairo), 31 July 1992, Libyan Weekly'den alıntı, *Al-Jahf al-Akhdar*.

müeyyideleri karşısında Kaddafi'nin siyasi üstünlüğünü yeniden şekillendirmesi anlamına geliyordu.

Libya'nın çıkarları için en önemli nokta, Batı ile anlaşmazlıkta uzlaştırıcı bir rol oynayabilecek ve dış dünya ile (Tunus ile birlikte) bir bağ işlevini göreyerek Libya'nın parya statüsünü biraz olsun yumuşatacak tek yabancı unsurun Mısır olmasıydı. Bunun kadar önemli olan diğer bir konu da, Mısır'ın kendi topraklarında veya dolaylı olarak Sudan'daki İslamcı radikallere karşı mücadelesi idi. Böylelikle Kaddafi'nin kendi rejimine karşı gelen militan İslamcılarla mücadele çabalarını da kuvvetlendirmiş oluyordu. Mısır, 1993'de Kaddafi'yi ağırlayan tek ülke olurken, Mübarek de 1993 yazında BM'nin uçuş yasağı sırasında Trablus'u ziyaret eden tek devlet başkanı olmuştur.

Kendi çıkarları için Mısır'ın önemini farkına varan Libya, Mısır ile ilişkilerini geliştirmek için yoğun olarak ekonomik teşvikleri kullanmıştır. Parya statüsünü biraz olsun hafifleten 1993 başlarındaki Kahire ziyareti sırasında Kaddafi, Marsa Matruh ve Tobruk bölgelerinin geliştirilmesi, Libya ve Mısır'ı (ve Tunus'u) birbirine bağlayan demiryolu hattının inşası, otoyol yapımı ve telekomünikasyon sistemi kurulması konularında karara varmıştır. Ortak projelerin, özünde Libya tarafından finanse edildiği bu ekonomik işbirliği, Trablus'un Batı ile anlaşmazlığı durumunda Kahire'den destek istemesinin bir yoluydu. Kahire'nin Washington'dan sağlayacağı diplomatik yardımı garanti etmek için etkili bir yol olarak, bu ortak projeleri finanse etmesinin yanında Trablus, Mısır'ın üretimi için pazar ve yoğun işgücü için de istihdam imkânı oluşturmuştur. Libya'lı üst düzey bir devlet görevlisi, Libya'nın "ekonomik bütünleşme" amacı çerçevesinde 1993 yılının Mayıs ayında Mısır'a yaptığı yatırımın yaklaşık 200 milyon \$ olduğunu açıklamıştır.⁵ Mısır'a ekonomik yardım yaparak veya en azından böyle bir yardım için beklentileri arttırarak Mübarek'in siyasi pozisyonunun sağlamlştırılması da amaçlanmıştı. Bunun karşılığında Batı ile anlaşmazlığına refere etmeden Kaddafi'nin siyasi devamlılığını da desteklemiştir. Ekim 1993'de Mübarek, üçüncü kez devlet başkanlığını kazandığında ilk kutlayan devlet başkanı beklenildiği gibi Kaddafi olmuştur. 4 Kasım'da Mısır'ın Marsa Matruh bölgesindeki Sidi Barrani'ye ziyaretinde Libya lideri, medyayı kullanarak Mısır'a ve şahsi olarak Mübarek'e övgüler yağdırmıştır.

⁵ *Al-Ahram* (Cairo,daily), 14 May 1993.

Sessiz Bir Kriz (1993-94 Dönemi)

Kaddafi'nin Mısır'dan umutsuzca siyasî destek sağlama ihtiyacı çerçevesinde, 1993 sonunda Mısır ile ilişkilerini geliştiren Libya rejimi, Libya'nın önemli muhalefet lideri Mansur Raşit El-Kikya'nın Kahire'deki otel odasından kayboluşunu takiben Mısır'la ilişkilerinin gerginleşeceğinden kaygılanmaya başlamıştır. Özellikle Kikya'ya yakın olan siyasî çevreler, bu kaybolma olayından Libya rejimini sorumlu tutmuşlardı. Mısır'da da yaşanan huzursuzluk ise ABD'nin endişelerini dile getirmesiyle artmıştır.

1993 yılının Aralık ayında Mübarek, sırdaşı Usama El-Baz'ı Trablus'a Kikya meselesini halletmesi için göndermiştir. Ancak bu ziyaret başarılı olmamıştır. Kaddafi Mısır'ı tahrik etmemek için dikkatli davranmış olmasına rağmen olayla ilişkisinin olduğu söylentileri ile gururunun kırılmış olduğunu hissetmiştir. Libya'dan yapılan bir resmi açıklamada "...biz, Mısır'lılar ve Libya'lılar birbirine benzer şekilde, Kikya'nın kaybolmasından huzursuz olduk" şeklinde bir açıklama yapılmıştır.⁶

Nitekim, iki ülke ilişkileri açısından Kikya meselesi ikinci derece öneme sahiptir. İki ay süren sessiz krizden sonra ikili görüşmelerde hissedilen bu huzursuzluğu mümkün olan en kısa sürede ortadan kaldırmak amacıyla Libya, girişimde bulunmuştur. Libya, olayla ilgisinin bulunmadığını tekrarlayarak, bu olayın "Mısır-Libya ilişkilerini zedelemek için hazırlanmış bir (Amerikan) komplö" olduğunu ve "iki ülke arasındaki sınırın kapanmasına, ambargonun yoğunlaşmasına neden olmak" amacıyla iki ülke ilişkilerini darboğaza sürmek için tasarlandığını söylediği bir dizi demeçte bulunmuştur.⁷

Libya'nın Mısır'a Karşı Havuç ve Sopa Politikası (1994-95)

Halâ Kikya olayının kötü etkilerini yaşamakta olan Trablus, Kahire'nin Lockerbie müeyyidelerini sona erdirmek için Washington'da bulunduğu faaliyetleri işe yaramaz olarak değerlendirerek, Mısır ile ilişkilerinde havuç ve sopa taktiklerine başvurmuştur. Biryandan üç Mısır'lı İslamcı militanı iade ederek, Mübarek'in Mısır'daki İslamcı radikallere karşı mücadelesine katkıda bulunmuş, Mısır'a sınırdan geçen diplomatik plakalı olanlar da dahil olmak üzere, tüm Libya araçlarına, arama yapması için izin vermiş, diğer yandanda, BM müeyyidelerinin sonucu olarak ortaya çıkan malî daralma nedenine

⁶ *Al-Ittihad al-Uşbu'i* (Abu Dhabi, weekly), 6 January, İbrahim Bishari'nin bir beyanı, Libya-Mısır ilişkileri Genel Koordinatörü ve Arap Birliği elçisi.

⁷ *Al-Hayat* (London, daily), 28 January 1994, Abu Zayd Umar Durda'nın beyanı, Genel Halk Komitesi sekreteri (Libya kabinesi).

dayanarak ülkedeki yabancı işçilerin sayısını azaltmakla tehdit etmiştir. Libya, her ne kadar Mısır'lı işçilere dokunmayacağını vurgulamış olsa da, Libya'da yaklaşık 1 milyon işçi bulunduran Mısır alarına geçmiştir. Kaddafi, daha önceleri diğer ülkelere yaptığı gibi, Mısır'a da siyasi baskı uygulamak istediğinde, bu durumu kendi lehine kullanmakta tereddüt etmemiştir.⁸

Aynı dönemde, Kikya olayı ikili ilişkiler gündeminden nerdeyse silinmiştir (Her ne kadar ne olduğu hala bilinmiyor olsa da). Kaddafi'nin derin şüpheleri ve başta ABD olmak üzere Batı'nın artan baskısı karşısındaki sıkıntıları, Mısır'a siyasi olarak yakınlaşma ihtiyacını teşvik etmiştir. Mısır da kendi çıkarlarının belirlediği siyasi eğilimi uygulamak üzere harekete geçmiştir.

Haziran 1994'de Mübarek'in iki günlük ziyaret için Libya'ya gelmesi, Kaddafi'nin yurtiçi ve yurtdışındaki prestijini arttırmıştır. İki ülke Tobruk'tan İskenderiye'ye ham petrol borusu döşenmesi, bir rafineri kurulması ve Libya'nın güneyinde bulunan yeraltı akifer bölgesinde arazi ıslah projesi için 1.200 Mısır'lı ailenin yerleştirilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. Gerçete Libya'nın finanse etmesine dayanan bu işbirliği, yine Kaddafi'nin Mübarek'e destek çıkma yollarından biriydi. Aynı zamanda, Kaddafi'nin kendi siyasi devamlılığı açısından önemli olarak gördüğü Mısır devlet başkanının pozisyonunu da güçlendirmek için tasarlanmıştır.

Libya'nın minnettarlığı ve Mısır ile simbiyotik ilişkisinin algılanması üst düzey bir devlet görevlisinin şu sözleriyle açıklığa kavuşuyor:

"Mısır, Libya'nın kardeşi ve aynı zamanda Libya için bir destektir. Libya ise, Mısır için, Cezayir ve Sudan üzerinden kontrollerini arttırmayı hayal eden radikallerin ve İslamcı grupların faaliyetlerini önleyen bir güvenlik ağıdır. Libya ve Mısır birlikte aşılması zor, kuvvetli bir bariyer oluşturmaktadırlar".⁹

Her ne kadar Batı ile bozulmuş olan ilişkileri düzeltmek konusunda Mısır'ın başarısızlığı yüzünden hayal kırıklığı devam etse de Libya rejimi, Mübarek hükümeti ile ekonomik, siyasi ve stratejik işbirliğini arttırmaya gayretle devam ederek, müeyyidelerin üçüncü yılı olan 1995 senesi boyunca da Mısır'dan ümidini kesmemiştir. Siyasi açıdan Mısır,

⁸ 1985 yazında Libya, aralarında 20.000-100.000 arasında Mısır'ının da bulunduğu binlerce işçiyi sınırdışı etmiştir. Bkz. *African Confidential*, (London, fortnightly), 4 September and *MENA*, 17 August - -Daily Report: Middle East and Africa (DR), 19 August 1985. Mısır'lılar, 1980 ortalarında yaklaşık 250,000 işçisiyle Libya'daki yabancı işgücünün büyük çoğunluğunu oluşturmaktaydı.

⁹ *Al-Muswwar* (Cairo, weekly), 12 August 1994, Abd al-Majid al-Qa'ud, Kahire'yi ziyareti sırasında Genel Halk Komitesi Sekreteri (Başbakan).

önemli tek yabancı müttefik olup ekonomik açıdan da Libya ekonomisini canlı tutmaktaydı. Libya'nın Mısır toprakları üzerinden yaptığı, petrol sanayisi için yedek parça ve gıda ithalatı ile; Misurata sanayi kompleksinde ürettiği hidrokarbon ürünleri ve çelik ihracatı büyük önem taşımaktaydı. Stratejik olarak Mısır, başta Libya olmak üzere bölgedeki radikal islamın yayılmasına karşı tampon görevi görerek, Kaddafi rejimi için hayati bir önem taşıyordu.

Yeni Gerilim Süreçleri-Dışlama Stratejisi (1995)

İkili ilişkiler, Trablus ve Kahire arasındaki Batıya karşı takınılan sert karşıt tutumlar, Ortadoğu barış süreci (bu konuyu Kaddafi kategorik olarak reddetmektedir), ve daha önemlisi Kahire'nin İsrail'i bölgenin ekonomik aktivitelerine dahil etme isteklerinden doğan politik gerginliğe engel olamamaktadır. 1995 yılının baharında Libya'nın Dış İlişkilerden ve Uluslararası İşbirliğinden sorumlu Sekreteryası, Umar Mustafa al-Muntasir, eğer Mısır Libya'nın çıkarlarını ciddi bir biçimde gözetmezse Libya'da çalışan Mısırlı işçileri ülkelerine geri göndereceğini bildiren bir gözdağı mesajı yayınlamıştır. Sekreter, atılan bu adıma akılcı bir açıklama getirebilmek için ülkenin BM müeyyideleri altında "daralan iş pazarını" düzeltmeyi sebep göstermiştir. Aynı şekilde uyararak "Bu bizim kendi sorunlarımızı halen işsizlik sorunları yaşamakta olan ülkelere ithal etmemiz anlamına gelecektir"¹⁰ demiştir. Bu beyanat Kahire'de alarma yol açmıştır, çünkü Libya uzun süreden beri Mısırlı işsiz vatandaşlara -bunların birçoğu yasadışı iş olanağı sağlayan bir ev sahibi ülke konumunu korumaktaydı. Libya bu meseleyi ustalıkla kullanarak, 1995 yılının baharında Kahire'ye gözdağı vererek, Libya hacıların Libya uçaklarıyla Mısır hava sahasını kullanarak ve BM müeyyidelerine karşı gelerek Mekke'ye gidilebilmesini sağlamıştır.

BM müeyyidelerinin uzatılmasını takiben ve artan iç karışıklıklar içerisinde,¹¹ Kaddafi, 10 Ağustos 1995 tarihinde Lockerbie çıkmazının kırmak arzusuyla yasal çalışma izinleri bulunmayan çok sayıda Mısırlıyı etkileyen, dışlama stratejisini uygulamaya koymaya karar verdi. Eylül ortalarına gelindiğinde 10.000 Mısırlının sınır dışı edildiği rapor edilmiştir.¹² Ancak, bu rakam Libya'da yaşamakta olan çok az sayıda Mısırlıyı temsil etmekteydi. Bundan dolayı ikili ilişkilerle ilgili bir krize yol açabileceğinden bahsetmek pek mümkün görünmemesine rağmen

¹⁰ Orta Doğu Yayın Merkezi Televizyonu (Londra merkezli Suudi uydu televizyonu, MBC TV), 12-13 Mart 1995.

¹¹ Libya'nın müeyyideler döneminde işçileri ile ilgili olarak bkz. Yehudit Ronen, "Libya", *The Middle East Contemporary Survey (MECS)* 1992-97, Ami Ayalon ve Bruce Mandy-Weitzman, (Boulder, Colorado: The Westview Press), 1995-2000, volumes XVI-XXI.

¹² MENA Kahire, 10-11 Ağustos 1995.

Kahire'nin Washington'la olan diplomatik ilişkilerinin artmasını sağlamıştır.

Dışlama meselesinin bir yan ürünü olarak, Libya'dan tahliye edilmiş olan Filistinli işçilerin Libya-Mısır sınırında toplanmaları, ikili ilişkilerde ek bir gerginlik kaynağı olmuştur. Büyük miktarda Filistinlinin Mısır sınırında bulunması ve Mısır'ın kendi topraklarına, elinde Ürdün, Gazze veya Batı Şeria'ya geçiş izni bulunmayanlar dışındakileri almayı reddetmesi üzerine, Kahire'yi politik ve insani yönlerden ağır bir yük altına sokmuştur. Mısırlı ve Filistinli işçilerin tahliyesinin 1995 sonbaharı itibariyle durdurulmasıyla gerilim hafiflemiştir. Buna rağmen, Libya'nın Mısır'a karşı yaratmış olduğu potansiyel tehlike devam etmektedir.

Libya'nın Mısır'la Geliştirdiği Yakın Bağlar- Yenilenen Öneri (1996-97)

1996 yılının başında, Kaddafi'nin halen Mısır'ın Washington'la arasında arabuluculuk yapmasına bağımlı durumda olması, Kahire ile olan bağları geliştirmek ve çağrısını yenilemek zorunluluğunu doğurmuştur. Bu Mısır'ın sınırında olan Sidi Barrani şehrini ziyaret etmesiyle doruğa çıkmış oluyordu ki, iki yıldır ilk kez Mısır'a bir ziyarette bulunmaktaydı.

Libya lideri bir ip cambazı ustalığında Mübarek'in Amerikan yanlısı rejiminin dostluğunu kazanırken, İsrail'le uzlaşarak, aynı zamanda Amerikan ve İsrail karşıtı tutumunu sürdürmeyi başarmıştır. Kaddafi'nin Mısır'ın Mart 1996'da Sharm al-Shaykh'da ev sahipliği yaptığı terörizmi önlemeye yönelik uluslararası konferansı, Arap milliyeti için oluşturulmuş bir tehlike olduğunu söylerken,¹³ kişisel olarak Mübarek'i eleştirmekten kaçınmıştır.

Bu konu akıllıca yürütülmüş bir politik yatırım olarak da kabul edilebilir. 1996 yılının Nisan ayı başlarında Mısır, Libya'nın kimyasal silah üretim fabrikasına karşı Amerika'nın yürüttüğü kampanyaya karşı Libya'yı korumuştur. Kahire Amerika'nın elinde geçerli ve yeterli deliller bulundurmadan Libya'yı suçlamış olduğunu ileri sürerek, bu durumun dolaylı yoldan Libya'nın Amerika tarafından, politik cadı avında gereksiz yere suçladığı bir mağdur olduğu tezini savunmuştur. Sonuçta, Mısır'ın bu arka çıkışı zaten problemlili olan Amerika- Libya ilişkilerinde kimyasal silahlar konusunda eklenmesini biçimsel olarak engellemiştir.¹⁴

¹³ *Al-Shams* (Trablus, günlük), 17-18 Mart 1996.

¹⁴ Libya-ABD ilişkileri için bkz. "The Function of the Rogue States in Middle East Policy", *Middle East Policy*, vol.5, no.2, May 1997, pp.150-167.

Kaddafi'nin 24-29 Mayıs tarihinde Mısır'a olan gezisi iki ülke arasındaki ilişkilere dikkati çekti. Libya Devlet Başkanı bu ziyaretinde, Kahire'yi ABD-Libya anlaşmazlığının çözüme ulaştırılmasında, Washington'la olan ilişkilerinde daha etken olması için desteklerini bildirmiştir. Kaddafi, Libya'nın kendi su kaynakları potansiyeli fazla olan güney bölgesini daha fazla nüfusu barındırmak için kullanma niyetini bildirirken, bu çeşit bir işbirliğinin "birleşmiş halklar prensibine dayalı" olabileceğinin altını çizmiştir.¹⁵

Kaddafi haziran ayının sonunda Arap zirvesi toplantısı için Mısır'a döndüğünde bu sefer havayoluyla BM hava ambargosuna karşı gelmiştir. Şüphesiz ki; bu hareket, Mübarek ile kurulmuş olan sıkı ilişkilere ve ayrıca Mısır'ın daha önce de yaptığı gibi Libya'yı destekleyeceğine dair bir varsayımdan kaynaklanmaktaydı.

Libya'nın Mısır'la olan ilişkilerini geliştirmeye dair olan çabaları yüksek düzeyde temsilcilerin ziyaretlerinin artması olarak, 1996 yılında meyvelerini vermiştir. Buna ek olarak, ortak sınır noktalarının oluşturulması, ticari belgelerin tescil ücretlerinin ortaklaştırılması, Trablus'ta ve Bingazi'de Mısır ticaret merkezlerinin oluşturulmasına yönelik anlaşmalar da imzalanmıştır. Bu iki ülke, aynı zamanda yatırım şirketlerini ve gıda fabrikalarını da kapsayan müşterek işbirliklere gidilmesi konusunda anlaşmaya varılmışlardır. Buna ilaveten ve en önemlisi Kaddafi'nin kendi gücünü gösterme isteği açısından, Mübarek'in 1-2 Ekim 1996 tarihinde Washington'da yapılacak olan Orta Doğu barış süreciyle ilgili Arap-İsrail zirvesi için Amerikan davetini reddetmesinden de anlaşıldığı gibi iki ülke politik alanda işbirliği içerisine girmeye karar vermişlerdir. Mübarek ayrıca Kaddafi'nin haziran ayındaki ziyaretine karşılık Libya'yı 1996 yılının sonuna doğru ziyaret etmiştir. Politik destek arayan Libya lideri için Mübarek'in bu ziyareti oldukça önemli olmuştur.

1997 yılı boyunca Mısır ve Libya ortak çıkarları ilgilendiren konularda; aşırı İslam ile savaş ve ortak yürütülen ekonomik projelerle ilgili olarak, işbirliğine devam etmişlerdir. Şubat ayına gelindiğinde Mısır, Libya'ya Mısır'da örgütlenmiş bulunan bir İslam örgütü olan Değişim ve Reform için Libya Hareketi'ne (al-Haraka al-Libiyya lil-Taghyir wal-Islah) mensup 20 muhalif üyeyi Libya'ya teslim etmiştir. Bu hareket aynı zamanda iki ülkenin de ortak endişesi olan radikal İslami hareketlerine ilgiyi yansıtmaktadır.¹⁶ Libya aynı zamanda çeşitli sürtüşmeler yaşayan Mısır ve Sudan arasında bir fayda beklemeden, arabuluculuk

¹⁵ *AlZahf al-Akhdar*, (Trablus, günlük), 26 Mayıs 1996.

¹⁶ 1989 yılında İslami Bashir rejimiyle birlikte Kahire ve Khartoum rejimleri arasındaki anlaşmazlık artmıştır. 1990ların başlarında sorun daha da ivme kazanırken, Sudan'ın Mısır hükümetini devirmeyi hedefleyen radikal

yapmaya çalışmıştır. Libya, Sudan, Mısır ve kendisi arasında, "bu ülkelerin Arap milliyetinin kalbini oluşturduğunu söyleyerek", "derhal bir birliktelik" konusunda ısrar etmiştir.¹⁷ Kaddafi'nin daha öncede ortaya koyduğu fakat başarısızlıkla sonuçlanan bu fikir, 1997 yılında da olumlu bir karşılık alamamıştır. Kaddafi'nin bütünleşme fikirlerinin altında yatan neden, Mısır ile yapılacak herhangi bir yasal belgeyle BM müeyyidelerine bir son vermeyi sağlamak ve uzun dönemde görüşü olan Arap birliğini gerçekleştirmektir. Kaddafi birlik fikrini aynı yıl ileri bir zamanda tekrar yinelerken, "Arap milliyeti" fikrinin başka hiçbir şekilde kurtarılamayacağını iddia etmiş, ama teklifi yine cevapsız kalmıştır. Mübarek'in 1997 Haziran ortalarında Libya'ya gerçekleştirdiği ziyaret bir miktar bu durumu telafi etmiştir.

Libya'nın Mısır konusunda Azalan İlgisi: İfade Edilemeyen Bir Kriz (1998-99)

Mısır'ı halen vazgeçilemez bir müttefik olarak görmesine karşın, Kaddafi 1998 yılı boyunca Washington'la Lockerbie anlaşmazlığı konusundaki vurdumduymaz performansı ile nefret uyandırmıştır. Bu tatsızlık Libya'nın Lockerbie meselesi konusunda Şubat 1998'de Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Hauge'da elde ettiği göreceli başarıya Mısır'ın ilgisiz kalmasıyla daha da artmıştır. Bu da Libya'nın mesele konusundaki müteessirliliğini mahkemeye sunması hakkını doğrulamış olmaktadır. Üstelik, Libya'nın diğer ülkeler tarafından, Kara Afrika ülkeleri gibi, diplomatik yönden fark gözetilmeksizin desteklenmiş olması Mısırın göreceli olarak ilgisiz tavrının altını çizmiş olmaktadır.

Gerilim, kamuoyuna, Mart ayında Libya basınından, Mısır'ı eleştiren ve Amerikan İstihbaratı ve İsrail Mossad'ı ile işbirliği yaptığı konusundaki suçlayıcı bir makale ile yansımıştır.¹⁸ Buna ek olarak, Kaddafi yazın Mısır'a yapmayı planladığı geziyi, bir hafta içerisinde iki kez ertelemiştir. Bunu takiben kısa bir süre sonra, Kaddafi ve Mübarek aralarındaki sorunlu ilişkiyi düzeltebilmek için bir fırsat elde etmişlerdir. Libya liderinin ameliyatı, Mısır Devlet Başkanı'nın geçmiş olsun ziyareti için Libya'ya gitmesini sağlamasına rağmen, gerginliğin giderilmesini sağlayamamıştır. Mübarek'in Trablus'a gidebilmek için BM'den uçuş ambargosunu delmek için izin istemesi ve alması bile sorunu hafifletememiştir.

İslamcılarını desteklemesiyle birlikte alevlenmiştir. Buna karşılık Mısır Sudandaki rejim muhaliflerini desteklemiştir. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. *Middle East Contemporary Survey*, Vol.1990-99; Bülent Aras, "The Failure of Democracy in Sudan: The role of the Political System", *Journal of the Pakistan Historical Society*, vol.44, no.3, July 1996, pp:289-301.

¹⁷ *Al-Shams*, 3 Temmuz 1997.

¹⁸ *AlZahf al-Akhdar*, 15 Mart 1998.

Bu mesele Libya'nın Kahire'deki Büyükelçisi, Sayyid Qadhdhaf al-Damm'ı Ekim ayında geri çağırılmasıyla ve Kahire Büyükelçiliği pozisyonunu boş bırakmasıyla birlikte daha aşikar bir hale gelmiştir.¹⁹

Kaddafi'nin Arap Dünyası ve Mısır'la, Libya'nın BM müeyyidelerini kırmak ilgili olarak ilgisizliği nedeniyle oluşan hayal kırıklığı 1999 yılı boyunca keskinleşerek devam etmiştir. Buna rağmen, Mısır'ın Libya'nın bölgesel ve uluslararası çevrelerde ve kendi ülkesinde kendi politik istikrarı açısından öneminin farkında olan Kaddafi, 5-13 Mart 1999 tarihleri arasında Mısır'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretin tarihi tesadüfi değildi. Tam tersi, Kahire'ye gelmesi, içsel ve dışsal politik desteği hareketlendirebilmek ve iki Libya vatandaşının Lockerbie meselesinden ötürü suçluluk şüphesine rağmen, yedi yıl süreyle vermeye yanaşmamak konusundaki inatçılığundaki değişen politikasından kaynaklanmaktaydı. Kaddafi, Hüsnü Mübarek hükümetinin kendisini tanımasıyla birlikte erişeceği politik meşruiyeti ve kendi ülkesindeki prestijini artırmayı hedeflemekteydi. Jum'a al-Fazzani'yi Kahire Büyükelçisi olarak atanması, iki ülke arasındaki diplomatik statüyü de yükseltmenin bir aracı olarak değerlendirmiştir. Nisan ayının başlarında, uzun süredir beklenen suçlu iadesinden sonra, BM müeyyideleri derhal askıya alınmıştır.

Mayıs ayının sonlarına doğru, Mübarek, iki Libyalının Hollanda'ya iadesine över gibi, Libya'ya ikili bir ziyarette bulunmuştur. Bununla birlikte, bu ziyareti diğer devlet başkanlarının ziyaretleriyle birlikte gölgede kalırken, Mısır'ın Libya ile o dönemde daha derin diplomatik ilişkiler içerisine girme isteği de küçümsenmiştir. Ne şekilde olmuş olursa olsun, müeyyidelerin askıya alınmış olmasıyla Libya'da ortaya çıkan coşkun atmosfer, ekonomik ve diplomatik açıdan, Libya'nın dış politika önceliklerinde Mısır'ın öneminin azalmasına neden oldu.

Sonuç

Lockerbie dönemi olarak da adlandırılan 1992-9 döneminde Libya ve Mısır ilişkilerini belirleyen faktörler yapısal olmadığı gibi iki ülkenin doğasından ya da toplumlarından kaynaklanmamaktaydı. Ayrıca bu iki ülkenin liderlerinin kati suretle farklı politik ve ideolojik algılamalarından da ayrıldı. Daha doğrusu, Trablus ve Kahire arasındaki yedi yıl boyunca BM müeyyidelerinin uygulandığı dönemdeki ilişkiler, en başta karmaşık kümelenen fayda ve kısıtlamalardan oluşmaktaydı. Bu faydaların arasında en önemli olanı Kaddafi ve Mübarek rejimlerinin politik devamlarını sağlayabilmektir. Bu hedef sonunda tam bir başarıyla elde edilebilmiştir.

¹⁹ *Al-Hayat* (Londra, günlük), 20 Ekim 1998.

1988 Lockerbie bombalama olayından sonra, Libya kendini artan iç, bölgesel ve uluslararası baskıların içerisinde bulmuştur. Bu Trablus'u dış politika konularını duygusal ve ideolojik sınırlardan uzaklaşarak daha faydacı bir anlayışla yürütmek zorunda bırakmıştır. Artan bir şekilde dış politika konusunda Kahire'ye yaslanması, Kaddafi Mübarek'in kendisini desteklemesi konusundaki ısrarında hiç bir çabayı esirgememiştir. Hedefini gerçekleştirebilmek için, geleneksel pan-Arap birliği söylemlerinden kaçınırken, carrot-stick/havuç-sopa stratejisini kullanmıştır. Buna rağmen, Mısır diğer Arap ülkeleriyle birlikte, Libya'nın beklentilerini karşılayamazken, BM müeyyidelerini kırmak konusunda sürekli bir eylemsizlik hali göstermiştir. Bu Kaddafi tarafında ihanet olarak kabul edilirken aynı zamanda öfke ve hüsrarla karşılanmıştır. Buna rağmen Libya lideri kırılan duygularının daha önce Gamal Abd al-Nasir ve Anwar al-Sadat Devlet Başkanlıkları döneminde olduğu gibi Kahire ile olan ilişkilerinin özünü ve yönünü etkilemesine izin vermemiştir. Mısır-la yapılacak olan politik uzlaşmanın, öteki hayati konularda-İslami militanların faaliyetleriyle savaş konusunda olduğu gibi-öneminin farkında olarak Mübarek rejimi ile ilişkileri sıkı tutmaya özen göstermiştir.

BM'nin Libya'ya uyguladığı müeyyideleri 1999 yılının baharında, Libya'nın Lockerbie bombalama olayına karşın iki Libyalıyı Hollanda'ya yargılanmaları için, iadesiyle birlikte kaldırmıştır. Bu dramatik sonuç, Libya'nın Avrupa ve Kara Afrika ülkeleri tarafından kucaklanması, Trablus'un, Mübarek hükümetine olan inancını azaltmıştır. Libya'nın ABD baskısını azaltabilmek ve aynı zamanda dış yatırım ve teknolojiyi çekebilmek için Batıdan elde etmeye çalıştığı saygınlık tutkusu, İngiliz, Fransız ve İtalyan çıkarlarıyla birleşerek, bu üç ülkenin Libya'yla uzlaşmasını etkilemiştir.

Kara Afrika Bölgesi, Trablus tarafından 1998 yılında dış politikasının ana şeklini oluştururken, 1999 yılında da Libya'nın dış politikasında başı çekmeye devam etmiştir. Bu süre zarfında, Kaddafi, barışı bozan bir önder olarak, Kara Afrika ülkeleri ile kendi ülkesinin yönlendirmesinin düzenlemelerinin altını ısrarla çizmiştir. Çabalarının bir sonucu olarak Afrika Birliği Örgütü'nün (OUA) şimdiye kadar düzenlenmiş en büyük zirvesi sonbahar 1999'da Libya'da düzenlenmiştir. Bu olay Kaddafi'nin Afrika politikasındaki, politik mevkisinin öneminin bir tasdiki idi.

Bununla birlikte, Libya, Mısır da dahil olmak üzere Arap dünyasıyla olan hayal kırıklığını kaybetmezken, gerektiği durumlarda belli başlı Arap ülkeleriyle, Mısır örneğinde olduğu gibi, ilişkilerini geliştirmekten de kaçınmamıştır. Buna rağmen, Lockerbie müeyyidelerinin ertelenmesi sonucunda karmaşık Trablus ve Kahire ilişkilerinin ne şekilde etkileneceği o dönemde basında açık bir şekilde ortaya çıkmamıştır ve Libya'nın Mısır'la uzlaşması gerçekleştiren dürtü yok olmuştur.